

88 > Till ÖSDKs blad "Vattenblaskan" från medarbetaren på museet...

FÖRLISNINGEN VID STORHÄLLORNA 1643

Höga kusten, mellan Ångermanälvens mynning och Grundsunda, är till sin natur unik i Sverige. De branta, natursköna, kustavsnitten har aldrig ansetts särskilt svårnavigerade, men detta till trots har under århundradenas lopp många sjöolyckor inträffat även här.

Fartygen har då ofta snabbt gått i djupet utanför de branta stränderna och sedan aldrig hörts av. De har inte i första hand krossats till kaffeved som på de steniga, grunda och långsträckta stränderna som skedde vid kusterna i norr och i söder. Därför blev inte heller vrakgods och lösfynd så vanliga här. Vraken kanske hamnade på så stora djup att fiskare inte kom att lägga märke till dem vid nätläggning.

Detta är några försök till förklaring av den relativa fattigdomen på kända vrak och förlisningar längs Höga kusten.

Å andra sidan vet vi faktiskt att här har skett åtskilliga förlisningar under 1700- och framförallt 1800-talen. Det är bara rimligt: en beräkning har givit vid handen att nära 1/3 av allt tonnage under segel-sjöfartens tid gick under! Och sjöfarten längs Norrlandskusten har i alla tider varit jämförelsevis livlig.

Det mest spännande för oss Örnsköldsviksbor är kanske att NORRLANDSKUSTENS ÄLDSTA DOKUMENTERADE FÖRLISNING från år 1643 (Vasa sjönk 1628) ägde rum här.

När vi möter det här vraket i handlingarna, av en "Cronones Bayort" är det redan sönderslaget och vrakspillror har lokaliserats "vid skogslandet och Storhällan" -tydligt på Allöns östsida. Storhällorna kallas i varje fall det område vi tänker på än i dag.

Året då rättegångsförhandlingarna hålles är 1648, men vi får veta att förlisningen måste ha skett fem år tidigare, 1643, rimligen i de gruvliga höststormarna från nordost. Eftersom det var ett kronan tillhörigt fartyg måste vi anta att särskilt grundliga efterforskningar och förberedelser har gjorts. Det är ju ofta just kronans skeppsbrott som hamnar i de skriftliga källorna...

En "bayort" eller som det vanligen skrivs, bojort, är en ursprungligen holländsk skeppstyp, relativt grundgående, med hög bordläggning både för- och akterut, bogen trubbig/fyllig, vanligen emastad och i sin urversion, den holländska, försedd med ett nedsänkbart svärd, ett ovalt eller äggformat bräde med samma funktion som det nuvarande centerbordet: att minska avdriften. Vi vet också att från de första åren av Kronholmsvarvets existens i Härnösand just bojortar byggdes. de första är omnämnda år 1651.

han shattar (skattar) både Landh och Wättn."

Oloff och Lars befattade sig därefter inte alls med vraket utan överlät det åt den närboende Mickill och hans "Swäger," Oloff Christophersson i Allön.

Nästa gång någon utomstående får nys om vraket är åtta dagar före påsk samma år, när Jacob Andersson från "Vlföhn (Ulvön)" och hans "Båthlagare" Nielss Öndesson ifrån Åstöhn i Medelpad landat där "som Skiepzvraket lågh när som dee wore komme ifrån Siälaijsen då blefwe dee warsee Lijtet ifrån landet på Siöbottnen liggiandes Tw Metall heller Kopp: Stycken, som hafwa warit opå Båijorten hwilke dee optoghe."

"Stycken" betyder i 1600-talssvenskan kanoner.

Därefter for de tillbaka de sex miln till Nätra och anmälde fyndet för befallningsman, som ofördröjligen sände sin profoss dit för att förvara andra fynd och "alliest förbiudhadät ingen schulle Sunderhugga wrakett." Tydligt hade då redan flera veckor innan påsk Mickill och Oloff Chr. i flera omgångar huggit ur "en Span Spijk" och tagit för sig av lösa fynd. Vad de egentligen hade funnit förblir lite oklart. Själva skeppet var "sönder i tree partter och Täckian heller Kaijuthan aff och lijtet vtaff

Rodret qwart widh Haakarna (maljorna?). Intet fans dér lijcknelse till någon Kista, vthan Ett lijtet Brädhe j Stranden."

Tydiligen hade man väntat sig att finna en kista med något viktigt kronans innehåll.

I övrigt fanns åtminstone ett slädkläde, 2-3 kappor, 2-3 "Skiorttor," en fin "Bordeduuk," ett par finare "byxor," 3-4 "Bösse Pijpor vthan Stäckar," 4 svärd m m. Åtskilliga småredskap blev också funna.

Åtminstone fyra människor hade fått släppa till livet, två "qwinfolckz Lijk" och två manslik låg nere vid stranden. Av oförstånd hade ortsborna begravt dem på platsen men de kom senare genom kyrkoherdens i Grundsunda försorg att grävas upp och transporterats till kyrkogården.

Hovrätten, som övertagit ärendet från Arnäs ting, frikände Oloff Algotsson och Lars Olofsson helt. Erich Michillsson, som tydligen övertagit sin sons (eller faders?) skuld och Oloff Christophersson dömdes däremot att "gifwa Mälzäganden sitt igien, och sedan hwar för sikh Bötha tree gånger så mycket dee af be-te godz nutit hafwa."

Misstanken att de plundrat vraket ytterligare utöver vad som senare inlevererats till kronans befallningsman påverkade säkert straffsatsen som förmodligen kändes mycket hård.

Det är alltså inte omöjligt att detta Norrlandskustens äldsta dokumenterade skeppsvrak fortfarande kan ligga kvar i valda delar på platsen! Ännu har inte undersökningar på platsen givit något resultat.

Vi hoppas dock genom en person som självmant erbjudit sina tjänster få en närmare lokalisering av ett troligt vrak i närheten av den här platsen. Vi får väl se i sommar.

Museet har stort intresse av seriös vrakdykning och vill gärna uppmantra till flera träffar än den vi hade i vintras. Vi planerar även för en framtida större kurs under ett veckoslut under vintern -83.

Och som läsaren vet har vi haft en internordisk maritimhistorisk konferens på museet i februari "Bottnisk kontakt I." Örnköldsviks museum var alltså initiativtagare till den första av dessa konferenser. Nästa blir på Åland i det nya stora museet i Mariehamn 1984. Flera städer runt Bottenhavet och Bottenviken har anmält sitt intresse för att ordna flera! Och som ni vet har samarbetet museer/sportdykare och hembygdsforskare varit en huvudsak hittills.

Sen vill jag förvarna att Inge Lenmark kommer att bjudas hit i november för att bli en visa sitt fantastiska Röda havsprogram "Havet under natten."

Christer Westerdahl.